

Anonimizált változat

Fordítás

C-61/24 – 1

C-61/24. sz. [Lindenbaumer]ⁱ ügy

Előzetes döntéshozatal iránti kérelem

A benyújtás napja:

2024. január 29.

A kérdést előterjesztő bíróság:

Bundesgerichtshof (Németország)

Az előzetes döntéshozatalra utaló határozat kelte:

2023. december 20.

Alperes és jogorvoslati kérelmet előterjesztő fél:

DL

Felperes és ellenérdekű fél:

PQ

[omissis]

**BUNDESGERICHTSHOF (SZÖVETSÉGI LEGFELSŐBB BÍRÓSÁG,
NÉMETORSZÁG)**

VÉGZÉS

[omissis]

kelte:

2023. december 20.

A

ⁱ A jelen ügy neve fiktív. Az nem egyezik az eljárásban részt vevő egyetlen fél valódi nevével sem.

DL [omissis]

alperes és jogorvoslati kérelmet előterjesztő fél,

[omissis]

és

PQ [omissis]

felperes és ellenérdekű fél,

[omissis]

között folyamatban lévő családjogi eljárásban a Bundesgerichtshof (szövetségi legfelsőbb bíróság) XII. polgári tanácsa [omissis] meghozta az alábbi végzést:

- I. A bíróság az eljárást felfüggeszti.
- II. Az eljáró bíróság a házasság felbontására és a különválásra alkalmazandó jog területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról szóló, 2010. december 20-i 1259/2010/EU rendelet („Róma III” rendelet) 8. cikkének az értelmezésére vonatkozóan előzetes döntéshozatal céljából a következő kérdést terjeszti az Európai Unió Bírósága elé:

Milyen kritériumok alapján kell meghatározni a házastársaknak a „Róma III” rendelet 8. cikkének a) és b) pontja értelmében vett szokásos tartózkodási helyét, így különösen:

- a diplomáciai kiküldetés befolyásolja-e annak feltevését, hogy a szokásos tartózkodási hely a fogadó államban van, vagy éppenséggel kizárja azt?
- a házastársaknak egy államban való fizikai jelenlétének bizonyos ideig kell-e tartania ahhoz, hogy feltételezhető legyen, hogy ott szokásos tartózkodási helyet létesítettek?
- a szokásos tartózkodási hely létesítése feltételez-e bizonyos fokú társadalmi és családi integrációt az érintett államban?

Indokolás:

- 1 A. Tényállás
- 2 Az eljárás az 1965-ben született felperes (a továbbiakban: férj) és az 1964-ben született alperes (a továbbiakban: feleség) házasságának a felbontására irányul.

- 3 A felek német állampolgárok, és 1989-ben kötötték házasságot. E házasságból kettő – időközben nagykorú – gyermek született.
- 4 2006-ban a felek lakást béreltek Berlinben, ahol ezt követően együtt éltek. 2017 júniusában szinte a teljes háztartásukkal Svédországba költöztek, ahol a férj a stockholmi német nagykövetségen kapott állást. A felek 2017 júniusában jelentkeztek ki a belföldi lakóhelyükről. Amikor a férjet a moszkvai (Oroszország) német nagykövetségre helyezték át, a házaspár 2019 szeptemberében a háztartásukkal egyetemben Stockholmból Moszkvába költözött a nagykövetség területén lévő egyik lakásba. A férj követségi tanácsos, és – a feleséggel ellentétben – beszél oroszul. A feleség a követség egyik alkalmazottjának hozzátartozójaként szintén bejelentkezett a követségi területen lévő lakásba; a gépkocsiját is regisztráltatta Oroszországban. Mindkét fél diplomata-útlevelel rendelkezik.
- 5 A felek megtartották berlini bérelt lakásukat, hogy a férj külföldi tartózkodása után visszatérhessenek oda. A felek nagykorú lánya 2019 szeptembere óta lakott ebben a bérelt lakásban. Ettől az időponttól kezdve a felek a lakás egyes részeit albérletbe is kiadták, ezek a bérleti szerződések ugyanakkor 2020. május végén, illetve június végén megszűntek.
- 6 A feleség 2020 januárjában egy műtét miatt Berlinbe utazott; a moszkvai orvosi kezelést elutasította. Ezt követően a felek berlini bérelt lakásában lakott, és később Moszkvából Berlinbe küldette a nyári ruháit. 2020 augusztusában/szeptemberében a férj is Berlinbe utazott, és ott-tartózkodása idejére szintén a bérelt lakásban lakott. A felek Berlinben közösen találkoztak a barátaikkal. A férj 2020 karácsonyát és a 2020/2021-es szilvesztert a felek fiával együtt Koblenzben töltötte a szüleinél.
- 7 2021 februárjában a feleség visszatért Moszkvába, és a nagykövetség területén lévő lakásban lakott. A férj elmondása szerint a felek 2021. március 17-én közölték a gyermekeikkel, hogy el akarnak válni. A feleség az itt-tartózkodása alatt a moszkvai lakás egy külön szobájába helyezte el azokat a tárgyakat, amelyeket magával akart vinni Berlinbe. 2021. május 23-án Berlinbe utazott, és azóta a felek ottani bérelt lakásában lakik. A férj továbbra is a nagykövetség területén lévő lakásban él.
- 8 A férj 2021. július 8-án benyújtotta az Amtsgerichthez (helyi bíróság, Németország) a házasság felbontása iránti keresetet. Előadta, hogy a felek 2020 januárja óta külön élnek, hogy a feleség 2021 márciusában csak rövid időre utazott Moszkvába, és hogy a felek között ezt követően végleg megszűnt az életközösség.
- 9 A feleség ellenkérelmet nyújtott be a házasság felbontása iránti keresettel szemben azzal az indokolással, hogy a házastársak különélése legkorábban 2021 májusában kezdődött. Berlinben az orvosi kezelése miatt tartózkodott 2020. január 15. és 2021. február 26. között. Az egészségi állapota és a koronavírus okozta

korlátozások miatt nem volt lehetséges, hogy korábban visszatérjen Moszkvába. Moszkvából való 2021. május 23-án történt elutazásáig a felek ottani háztartásáról gondoskodott. Ezen túlmenően ruhákkal is ellátta a férjet, aki agyvérzés miatt egy orosz kórházban, illetve szanatóriumban feküdt.

- 10 Az Amtsgericht (helyi bíróság) a 2022. január 26-i végzésével elutasította a házasság felbontása iránti keresetet, mivel még nem telt le a különélés (a német jog szerint előírt) egy éve, és nem állt fenn a házasság azonnali felbontásának az egyik házastárs által tanúsított magatartás miatti jogalapja (a Bürgerliches Gesetzbuch [polgári törvénykönyv, a továbbiakban: BGB] 1565. §-ának (2) bekezdése). A férj fellebbezésére a Kammergericht (regionális felsőbíróság, Németország) előzetes jogi tájékoztatást követően az orosz anyagi jog szerint bontotta fel a felek házasságát. Indokolásában kifejtette, hogy a házasság felbontására alkalmazandó jogot a „Róma III” rendelet 8. cikke határozza meg, mivel a „Róma III” rendelet 5. cikke szerinti jogválasztásra nem került sor. A jelen esetben a „Róma III” rendelet 8. cikkének b) pontja és így az orosz anyagi jog alkalmazandó; a „Róma III” rendelet 11. cikke értelmében a vissza- és a továbbutalás kizárt. A felek állításai alapján abból kell kiindulni, hogy a férj szokásos tartózkodási helye továbbra is Moszkvában van, míg a feleség ottani szokásos tartózkodási helye csak a Németországba való 2021. május 23-án történt távozásával szűnt meg, azaz kevesebb mint egy évvel az Amtsgericht (helyi bíróság) 2021. július 8-i megkeresése előtt.
- 11 Ez ellen irányul a feleség befogadott jogorvoslati kérelme, amelynek célja a házasságnak a német anyagi jog szerinti felbontása és a házasság felbontásáról szóló határozattal együtt a nyugdíjváromány rendezéséről szóló, hivatalból meghozandó határozat hozatala.
- 12 B. A jogi helyzetről
- 13 I. A „Róma III” rendelet 8. cikkének szövege a következő:
- „Az 5. cikk szerinti jogválasztás hiányában a házasság felbontására és a különválásra azon állam joga alkalmazandó:
- a) amelyben a bírósághoz fordulás időpontjában a házastársak szokásos tartózkodási helye található; vagy ennek hiányában
  - b) amelyben a házastársak utolsó szokásos tartózkodási helye található, amennyiben ez a tartózkodási hely a bíróság megkeresésétől számított egy évnél nem régebbi időpontban szűnt meg, és amennyiben a bírósághoz fordulás időpontjában az egyik házastárs még mindig ebben az államban tartózkodik; vagy ennek hiányában
  - c) amelynek a bírósághoz fordulás időpontjában mindkét házastárs állampolgára volt; vagy ennek hiányában
  - d) amelynek a bíróságához fordulnak.”

- 14 II. Amennyiben a felek házasságának a felbontása az orosz anyagi jog hatálya alá tartozna, akkor azt az Oroszországi Föderáció 1995. december 29-i családi törvénykönyve 23. cikkének 1. pontja (nyomtatásban: Bergmann/Ferid/Henrich: Internationales Ehe- und Kindschaftsrecht [2021. március 10-i állapot], az Oroszországi Föderációra vonatkozó rész, 52. o.) alapján közös megegyezéssel, a házasság felbontása okainak a megállapítása nélkül kellene kimondani, mivel a feleség nem kérte a férj keresetének elutasítását, és ezért a házasság felbontását önmagában már nem ellenzi. A házasság felbontására vonatkozó orosz jog alkalmazandósága esetén a nyugdíjváromány rendezésére irányuló eljárást, amelyet az orosz jog nem ismer, csak az Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuch (a polgári törvénykönyv bevezetéséről szóló törvény, a továbbiakban: EGBGB) 17. cikke (4) bekezdésének második mondata alapján lehetne lefolytatni, amely rendelkezés szövege a következő:

„A nyugdíjváromány rendezésére irányuló eljárást egyebekben az egyik házastárs kérelmére a német jog alapján kell lefolytatni, ha a házastársak egyike a házasság fennállása alatt nyugdíjjogosultságot szerzett valamely belföldi nyugdíjbiztosító szervnél, amennyiben a nyugdíjváromány rendezésére irányuló eljárás – különösen a két félnek a házasság teljes időtartama alatt fennálló gazdasági körülményeire tekintettel – nem ellentétes a méltányossággal.”

- 15 A jelen eljárásban nem kérelmezték nyugdíjváromány rendezésére irányuló, német jog szerinti eljárás lefolytatását, így a házasságnak az orosz jog szerint történő felbontását elkülönítetten kellene kimondani.
- 16 III. Ha viszont a házasság felbontására a német anyagi jogot kellene alkalmazni, akkor a felek házasságát a BGB 1565. §-a alapján lehetne felbontani. A házasság ugyanis megromlott, mert a házastársak életközössége több mint egy éve nem áll fenn, és annak helyreállítására nincs kilátás. A házasság felbontására vonatkozó német jog alkalmazandósága esetén a nyugdíjváromány rendezésére irányuló – német jog szerinti – eljárást az EGBGB 17. cikke (4) bekezdésének első mondata alapján lehetne lefolytatni, amely rendelkezés szövege a következő:

„A nyugdíjváromány rendezése az 1259/2010/EU rendelet alapján a házasság felbontására alkalmazandó jog hatálya alá tartozik; az erre irányuló eljárást csak akkor kell lefolytatni, ha e rendelet szerint a német jog alkalmazandó, és azt ismeri azon államok egyikének a joga, amelyeknek a házastársak a házasság felbontása iránti kereset perfüggősége beálltának időpontjában az állampolgárai.”

- 17 A házasság felbontására vonatkozó német jog alkalmazandósága esetén a nyugdíjváromány rendezéséről hivatalból – azaz anélkül, hogy szükség lenne valamelyik házastárs által benyújtott kérelemre – kellene döntenie a házasság felbontásáról és járulékos kérdéseiről való együttes döntés részeként a Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit (a családi ügyekben követendő eljárásról és a nemperes

eljárásokról szóló törvény, a továbbiakban: FamFG) 137. §-ának (1) és (2) bekezdése, valamint 142. §-a (1) bekezdésének első mondata alapján.

18 A FamFG 137. §-ának (kivonatos) szövege a következő:

„(1) A bíróság a házasság felbontásáról és a járulékos kérdésekről együttesen köteles tárgyalni és dönteni (együttes döntés).

(2) Járulékos kérdéseknek minősülnek

1. A nyugdíjváromány rendezésének a kérdései,

[...]

ha a házasság felbontása esetén határozatot kell hozni, és a családjogi ügyet az egyik házastárs legkésőbb két héttel a házasság felbontására irányuló per elsőfokú tárgyalása előtt megindítja. A nyugdíjváromány rendezése iránt a Versorgungsausgleichsgesetz (a nyugdíjváromány rendezéséről szóló törvény) 6–19. és 28. §-ában foglalt eseteiben nem kell kérelmet benyújtani.”

19 Az FamFG 142. §-a (1) bekezdésének első mondata a következőképpen rendelkezik:

„A házasság felbontása esetén az együttes döntés hatálya alá tartozó összes járulékos családjogi ügyről egységes határozatban kell döntenet.”

20 C. Az Európai Unió Bíróságához intézett előterjesztésről

21 [az előzetes döntéshozatal iránti kérelem előterjesztésére vonatkozó kötelezettség kifejtése] [omissis]

I.

22 A jogorvoslati kérelem a FamFG 70. §-ának (1) bekezdése alapján befogadható és egyébként is elfogadható; különösen a feleség jogosult jogorvoslati kérelem benyújtására.

23 [a fentiek részletezése] [omissis]

24 [omissis]

II.

25 A jogorvoslati kérelem megalapozottsága attól függ, hogy a fellebbviteli bíróság téves jogalkalmazás nélkül állapította-e meg, hogy a felek házasságának felbontására a „Róma III” rendelet 8. cikkének b) pontja alapján az orosz jog alkalmazandó.

- 26 [a fentiek részletezése] [omissis]
- 27 [omissis]
- 28 1. A fellebbviteli bíróság jogi kiindulópontjai helyesek.
- 29 a) A fellebbviteli bíróság helyesen állapította meg, hogy a német bíróságok joghatósága vitatott esetben a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, illetve az 1347/2000/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről szóló, 2003. november 27-i 2201/2003/EK tanácsi rendelet (a továbbiakban: „Brüsszel IIa” rendelet) 3. cikke (1) bekezdése a) pontjának – a házassági és szülői felelősségi ügyekben a joghatóságról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint a gyermekek jogellenes külföldre viteléről szóló, 2019. június 25-i (EU) 2019/1111 tanácsi rendelet (a továbbiakban: „Brüsszel IIb” rendelet) 100. cikkének (2) bekezdésével összefüggésben értelmezett – harmadik franciabekezdéséből következik. [a fentiek részletezése] [omissis]
- 30 b) A fellebbviteli bíróság ugyancsak helytállóan indult ki abból, hogy a házasság felbontására alkalmazandó jog a „Róma III” rendelet 8. cikkéből következik, mert a felek az elsőfokú tárgyalás berekesztéséig (lásd: az EGBGB 46e. cikke (2) bekezdésének a „Róma III” rendelet 5. cikkének (2) és (3) bekezdésével összefüggésben értelmezett első mondata) nem választottak jogot a „Róma III” rendelet 5. cikke alapján. [a fentiek részletezése] [omissis]
- 31 2. A Róma III. rendelet 8. cikkében foglalt lépcsőzetes kapcsoló tényezők miatt az első kérdés az, hogy a felek szokásos tartózkodási helyet létesítettek-e Oroszországban, ahogyan azt a fellebbviteli bíróság feltételezte. Ez azért is tűnhet kérdésesnek, mert a férj diplomataként volt Oroszországban kiküldetésben, és nem önként jelentette be lakóhelyét a moszkvai német nagykövetség területén, hanem a közszolgálati jogviszonyra vonatkozó előírások miatt kényszerült erre, amint azt a feleség nem vitatottan állította. Felmerül tehát a kérdés, hogy milyen kritériumok alapján kell meghatározni a házastársak szokásos tartózkodási helyét a „Róma III” rendelet 8. cikkének a) és b) pontja értelmében, különösen, hogy a diplomáciai kiküldetés befolyásolja-e annak feltevését, hogy a szokásos tartózkodási hely a fogadó államban van, vagy éppenséggel kizárja azt. Ez a kérdés azért perdöntő, mert a házasság felbontására nem az orosz anyagi jogot kellene alkalmazni, ha a felek nem létesíthettek szokásos tartózkodási helyet Oroszországban.
- 32 a) A fellebbviteli bíróság álláspontja szerint az a körülmény, hogy a felek a férj diplomáciai szakmai tevékenysége miatt költöztek Moszkvába, nem befolyásolja a felek ott létesített szokásos tartózkodási helyének a „Róma III” rendelet 8. cikke értelmében vett megítélését. Ezt a tartózkodási helyet ugyanis határozatlan időre tervezték, amint azt a feleség előadása is bizonyítja, miszerint a felek 2021-ben teljesen felújították berlini bérelt lakásukat, hogy idős korukban ott létesítsenek lakóhelyet.

- 33 b) Arra a kérdésre, hogy a diplomatakák főszabály szerint létesíthetnek-e szokásos tartózkodási helyet a fogadó államban, a Cour d’appel de Luxembourg (luxembourgi fellebbviteli bíróság, Luxemburg) egy határozatában nemleges választ adott (lásd: 2007. június 6-i ítélet – 31642 – The European Legal Forum 2007 11–145; német nyelvű összefoglaló elérhető a www.unalex.eu oldalon [LU-26 határozat]), amelyet azonban a házassági ügyekben és a házastársaknak a közös gyermekekkel kapcsolatos szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, 2000. május 29-i 1347/2000/EK tanácsi rendelet („Brüsszel II” rendelet) 2. cikke (1) bekezdésének a) pontja alapján hoztak.
- 34 E határozat alapjául a jelen üggyel összehasonlítható tényállás szolgált. Abban az ügyben a férjet Luxemburg görögországi nagykövetévé nevezték ki, aki néhány évvel a házasság felbontása iránti kereset benyújtása előtt Athénba költözött a családjával. A Cour d’appel de Luxembourg (luxembourgi fellebbviteli bíróság) megállapította, hogy nem feltételezhető, hogy a férjnek az volt a szándéka, hogy érdekeltségeinek szokásos központját a fogadó államban alakítsa ki. A fogadó államban való tartózkodásának időtartama kizárólag a diplomáciai feladatok gyakorlásának időtartamától függ; e feladatok ellátása a küldő állam kormányának kizárólagos hatáskörébe tartozik. A fogadó államban való tartózkodása véletlenszerű, mert a kormány áthelyezheti bármely más munkakörbe, ideiglenes, mert általában néhány évre korlátozódik, és bizonytalan, mert a kormány bármikor új pozícióba vagy funkcióba helyezheti. Amennyiben a férjnek nemcsak a szakmai, hanem a családi és társadalmi élete is főként a fogadó államban zajlik, ez csupán a diplomáciai funkcióval való megbízás következménye. A diplomata részéről nem áll fenn olyan szándék, hogy beilleszkedjen a fogadó államban. A fogadó államba való ilyen integráció a diplomáciai funkcióval is összeegyeztethetetlennek tekinthető, amely funkció a fogadó állammal szembeni függetlenség megőrzését követeli meg.
- 35 c) A jogorvoslati kérelem az említett határozatra támaszkodik, és azon az állásponton van, hogy a diplomáciai szolgálat tagjai esetében a fogadó államban való szokásos tartózkodási hely létesítésére vonatkozó követelmények eleve a „Róma III” rendelet 8. cikkének keretében sem teljesülnek. A férjnek a moszkvai német nagykövetségen diplomataként betöltött hivatásos jogállása kizárja az oroszországi szokásos tartózkodási hely létesítését. Bár a felek moszkvai tartózkodását nem meghatározott időtartamra (határozott időre) tervezték, az jellegénél fogva ideiglenes és nem tartós tartózkodási célú volt. A felek legkésőbb a férjnek a moszkvai német nagykövetségen (vagy más külképviselőten) végzett tevékenységének a megszűnése után vissza akartak térni Németországba, ami abból is kitűnt, hogy megtartották berlini bérelt lakásukat, még ha azt részben ki is adták albérletbe. Berlini tartózkodásaik idején továbbra is használhatták a lakást. Ráadásul nem saját elhatározásukból döntöttek a moszkvai tartózkodás mellett, hanem azért, mert a férjet a közjogi munkáltatója diplomataként oda helyezte át. Ráadásul az érintettek Moszkvában nem bérelhettek szabadon lakást, hanem a közszolgálati jogviszonyra vonatkozó jogból eredő okokból kénytelenek voltak a német nagykövetség területén lévő lakásba költözni. Más német diplomatákhoz

hasonlóan tehát egy földrajzilag behatárolt területen éltek, amely – bár jogi értelemben nem tekinthető extraterritoriálisnak – szakmai, társadalmi és kulturális szempontból valójában egyfajta „német enklávét” képez. Ez relativizálja a felek fizikai jelenlétének jelentőségét Oroszországban, és akadályozza a társadalmi kapcsolatok kialakítását ebben az államban. Moszkvai lakóhelyük létesítését követően is szoros kapcsolatokat ápoltak Németországgal. Családi kapcsolatot ápoltak a nagykorú lányukkal, aki 2019 szeptembere óta élt a felek bérelt lakásában.

- 36 A jogorvoslati eljárásban a férj azzal érvel, hogy a közösségi jog szerinti szokásos tartózkodási helyhez való kapcsolás célja nem lehet az, hogy a diplomáciai kapcsolatokról szóló, 1961. április 18-i bécsi egyezmény (BGBl. II 1964, 957., 977. o.) 31. cikkének 1. bekezdése értelmében a fogadó államban hivatalos megbízatásuk miatt mentességet élvező diplomaták rendszerint az új lakóhely szerinti államnak (a házasság felbontására vonatkozó) joga alá tartozzanak új alkalmazási helyre történő esetleges áthelyezés következtében.
- 37 d) A Bíróság ítélezési gyakorlata eddig nem tisztázta ezt a kérdést. Igaz, hogy a Bíróság a „Brüsszel IIa” rendelet 3. cikke (1) bekezdésének a) pontját és a tartással kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az e területen folytatott együttműködésről szóló, 2008. december 18-i 4/2009/EK tanácsi rendelet (a továbbiakban: európai tartási rendelet) 3. cikkének a) és b) pontját úgy értelmezte, hogy az e rendelkezés értelmében vett szokásos tartózkodási hely meghatározása szempontjából nem minősülhet döntő tényezőnek az érintett házastársaknak valamely harmadik államban – amelyben állítólag diplomáciai jogállással rendelkeznek – az Európai Unió küldöttségéhez beosztott európai uniós szerződéses alkalmazotti minősége (lásd: EUB, 2022. augusztus 1-jei ítélet – C-501/20 – FamRZ 2022, 1466, 58. és azt követő pontok). A jelen esetben azonban a „Róma III” rendeletről van szó, amelyre a „Brüsszel IIa” rendeletre és az európai tartási rendeletre vonatkozó ítélezési gyakorlatot nem lehet minden további nélkül átültetni. Különösen a tartózkodási hely szerinti ország társadalmi környezetének jogi és ténybeli feltételei nem olyan fontosak a házasság felbontására irányadó jog meghatározásakor, mint a tartási követelés fennállásának és összegének megítélésekor. A fent említett határozat ráadásul nem diplomatákra, hanem az Európai Unió szerződéses alkalmazottaira vonatkozott, akik a brüsszeli székhelyen nem rotációs rendszerbe tartoztak, és akiknél a hazájukba való visszatérésre irányuló akaratot nem lehetett megállapítani. A jogorvoslati kérelemben egyebekben azzal érvelnek, hogy a jelen esetben nem az a döntő, hogy a diplomata státusz mint olyan (és az ebből eredő mentesség) kizárhatja-e a fogadó államban való szokásos tartózkodási hely létesítését, hanem az a kérdés, hogy a külföldi diplomáciai képviselőként alkalmazott diplomata tevékenységének jellege és sajátosságai kizárják-e a fogadó államban való szokásos tartózkodási hely feltételezését az e funkcióval járó körülmények miatt.
- 38 e) Az eljáró bírósági tanács álláspontja szerint kétséges, hogy a szokásos tartózkodási hely létesítésére milyen hatással van az a körülmény, hogy a feleknek

a férj diplomáciai hivatásos tevékenysége miatt határozatlan időre Moszkvába kellett költözniük. Mindenesetre az értékelés során figyelembe lehet venni azt is, hogy a felek nem saját akaratukból döntöttek úgy, hogy Moszkvába költöznek, hanem a férj áthelyezése indokolta azt. Ugyanez vonatkozik arra a körülményre is, hogy az ottani tevékenységének (amúgy is korlátozott) időtartama döntően nem a férj akaratától függ. Ehhez járul az is, hogy a felek nem választhatták meg szabadon az oroszországi lakóhelyüket, és megtartották berlini lakásukat, hogy a férj külföldi tevékenységének befejezése után visszatérhessenek oda. Ha ezeket a körülményeket figyelembe kellene venni az átfogó értékelés során, akkor nemleges választ lehetne adni arra a kérdésre, hogy a felek létesíthettek-e szokásos tartózkodási helyet Oroszországban. A Bíróság vonatkozó ítélkezési gyakorlatának hiányában az eljáró bírósági tanács szempontjából legalábbis nem egyértelmű, hogy a diplomáciai kiküldetés hogyan befolyásolja a „Róma III” rendelet 8. cikkének a) és b) pontja értelmében vett „szokásos tartózkodási hely” fogalmának a meghatározását.

- 39 3. Egyébként is nyitott kérdés, hogy milyen kritériumok alapján kell meghatározni a házastársak szokásos tartózkodási helyét a „Róma III” rendelet 8. cikkének a) és b) pontja értelmében. Az különösen tisztázandó, hogy a házastársaknak egy államban való fizikai jelenlétének bizonyos ideig kell-e tartania ahhoz, hogy feltételezhető legyen, hogy ott szokásos tartózkodási helyet létesítettek, és hogy a szokásos tartózkodási hely létesítéséhez szükséges-e az érintett államban való társadalmi és családi integráció bizonyos foka. Ezek a kérdések azért perdöntöek, mert az orosz anyagi jog csak akkor lenne alkalmazandó a felek házasságának a felbontására, ha a feleség (is) Oroszországban létesített volna szokásos tartózkodási helyet, és ez az Amtsgericht (helyi bíróság) 2021. július 8-i megkeresése előtt legfeljebb egy évvel szűnt meg. Az említett kérdések perdöntő volta akkor is fennállna, ha – a fellebbviteli bíróság álláspontjával ellentétben – azt feltételeznénk, hogy a feleségnek a 2020. január és 2021. február közötti berlini fizikai jelenléte miatt (ismét) szokásos tartózkodási helyet létesített Németországban. A 2021 februárjában Moszkvába való visszatérése ugyanis, amikor még látott lehetőséget a házassága folytatására, még ebben az esetben is azonnal az oroszországi szokásos tartózkodási helyének (újra)létesítéséhez vezethetett volna, ha ehhez nem tartanák szükségesnek a minimális tartózkodási időt és a társadalmi és családi integrációt.
- 40 a) A Bíróság ítélkezési gyakorlata szerint a „szokásos tartózkodási hely” fogalmát önállóan kell értelmezni, figyelembe véve az e fogalmat magukban foglaló rendelkezések szövegét és kontextusát, valamint az említett rendelet céljait (lásd: EUB, 2023. július 6-i ítélet – C-462/22 – FamRZ 2023, 1479. 26. pont; 2021. november 25-i ítélet – C-289/20 – FamRZ 2022, 215. 39. pont; 2018. június 28-i ítélet – C-512/17 – FamRZ 2018, 1426. 40. pont, mindegyik a „Brüsszel IIa” rendeletre vonatkozóan). A Bíróság azonban még nem foglalt állást e fogalomnak a „Róma III” rendeletbeli értelmezéséről.

- 41 b) A német nyelvű szakirodalomban nincs egyetértés abban, hogy a „Róma III” rendelet 8. cikkének a) és b) pontjában hogyan kell érteni a szokásos tartózkodási helyet.
- 42 aa) A „Róma III” rendelet (10) preambulumbekzdésének első bekezdése előírja, hogy e rendelet tárgyi hatályának és rendelkezéseinek összhangban kell lenniük a „Brüsszel IIa” rendelettel. Ebből a német jogirodalom egy része – a fellebbviteli bírósághoz hasonlóan – arra a következtetésre jut, hogy a „Róma III” rendeletben szereplő „szokásos tartózkodási hely” fogalmát ugyanúgy kell értelmezni, mint a „Brüsszel IIa” rendelet ugyanezen fogalmát (lásd: Althammer/Mayer, „Róma III” rendelet 5. cikke, 12. pont; Althammer/Tolani, „Róma III” rendelet 8. cikke, 6. és azt követő pont; Jauernig/Budzikiewicz BGB, 19. kiadás, 1259/2010/EU rendelet 5–16. cikke, 9. és 2. pont; NK-BGB/Gruber, 3. kiadás, „Róma III” 3. cikke, 15. pont; Grüneberg/Thorn BGB, 83. kiadás, „Róma III” 5. cikke, 3. pont; Andrae, Internationales Familienrecht, 4. kiadás, 3. §, 26. pont és 2. §, 64. pont; Hausmann, Internationales und Europäisches Familienrecht, 2. kiadás, A 370. és A 424. pont; Winter, Internationales Familienrecht bei Fällen mit Auslandsbezug, 181. pont; Gruber IPRax 2012, 381, 385).
- 43 A Bíróságnak a „Brüsszel IIa” rendelet 3. cikke (1) bekezdésének a) pontjával kapcsolatos ítélkezési gyakorlatára támaszkodva (lásd: EUB, 2022. augusztus 1-jei ítélet – C-501/20 – FamRZ 2022, 1466. 44. pont; 2021. november 25-i ítélet – C-289/20 – FamRZ 2022, 215. 57. és azt követő pont) a fellebbviteli bíróság a „szokásos tartózkodási hely” fogalmát a „Róma III” rendelet 8. cikkének a), illetve b) pontja alapján úgy értelmezte, hogy azt alapvetően két elem jellemzi, nevezetesen egyrészt szubjektív tekintetben a házastárs azon akarata, hogy érdekeltségeinek szokásos központját egy adott helyre helyezze (*animus manendi*), másrészt objektív tekintetben az ezen állam területén való kellően tartós jelenlét. A szokásos tartózkodási hely áthelyezéséhez mindenképp az érdekelt azon akaratát kell figyelembe venni, hogy ezen államban – a tartósság igényével – érdekeltségeinek állandó vagy szokásos központját jelölje ki. A rendelet nem ír elő minimális időtartamot, így a tartózkodás időtartama legfeljebb jelzéseként szolgálhat a tartósság értékelésének összefüggésében (lásd: EUB, 2010. december 22-i ítélet – C-497/10 PPU – FamRZ 2011, 617, 51. pont). Ezzel szemben a társadalmi integráció ezidáig harmadik eleme háttérbe szorult.
- 44 bb) Ezzel szemben a német nyelvű szakirodalomban más hangok azon álláspontot képviselik, hogy a „szokásos tartózkodási hely” fogalmának a „Brüsszel IIa” rendelet szerinti joghatóság meghatározására szolgáló értelmezése, illetve e fogalomnak a „Róma III” rendelet szerint kollízió esetén a házasság felbontására alkalmazandó jog meghatározására szolgáló értelmezése nem teljesen fedi egymást, mivel a két kapcsoló tényező *ratio legis*e eltérő. A „Róma III” rendelet szerinti szokásos tartózkodási helyet a határesetekben teljesen másként lehet értékelni, mint a „Brüsszel IIa” rendelet esetén (jurisPK-BGB/Johanson, 10. kiadás, „Róma III” rendelet 8. cikke, 5. pont, és „Róma III” rendelet 5. cikke, 13. pont; NK-BGB/Lugani, 3. kiadás, „Róma III” rendelet 8. cikke, 10. pont, és „Róma III” rendelet 5. cikke, 47. és azt követő pontok; Rauscher/Helms

EuZPR/EuIPR, 4. kiadás, „Róma III” rendelet 8. cikke, 19. és 26. pont; Helms FamRZ 2011, 1765., 1769. és azt követő pont). A „Róma III” rendelet különösen a tartózkodási hely szerinti államhoz való intenzívebb kapcsolatot követel meg, mint a „Brüsszel IIa” rendelet, ahol rendszeresen az a cél, hogy a kérelmezőnek lehetősége legyen választani az alternatív joghatóságok között (jurisPK-BGB/Johanson, 10. kiadás, „Róma III” rendelet 5. cikk, 13. pont). Ezért még jelentős idő elteltével is csak az egyedi eset összes körülményének alapos mérlegelése után dönthető el, hogy a házaspár szokásos tartózkodási helye a „Róma III” rendelet 8. cikkének a) és b) pontja értelmében már egy másik államban van-e (Rauscher/Helms EuZPR/EuIPR, 4. kiadás, „Róma III” rendelet 8. cikke, 19. pont; Helms FamRZ 2011, 1765, 1770; lásd még: Henrich, Internationales Scheidungsrecht, 5. kiadás, 86. és azt követő pont).

- 45 cc) A „Róma III” rendelet (14) preambulumbekkezdése szerint jogválasztás hiányában a házasság felbontására a házastársakhoz közel álló jogot kell alkalmazni, ezért ez a jog akkor is alkalmazható, ha nem valamelyik részt vevő tagállam joga. Ezen túlmenően a (21) preambulumbekkezdésből az is kitűnik, hogy a „Róma III” rendeletnek a házastársaknak az érintett joghoz fűződő szoros kapcsolatán alapuló kapcsoló tényezők alapján harmonizált kollíziós jogi szabályokat kell megállapítania annak érdekében, hogy megfelelő jogbiztonságot és kiszámíthatóságot biztosítson. E kapcsoló elveket úgy kell megválasztani, hogy biztosítható legyen, hogy a házasság felbontását olyan jog szabályozza, amellyel a házastársak szoros kapcsolatban vannak.
- 46 A (14) és (21) preambulumbekkezdésben szereplő hivatkozás a házasság felbontására vonatkozó azon jogra, amellyel a házastársak szoros kapcsolatban vannak, amellel szólhat, hogy a „Róma III” rendelet 8. cikkének a) és b) pontjában szereplő „szokásos tartózkodási hely” fogalmát másképp kell értelmezni, mint a „Brüsszel IIa” rendeletben szereplő fogalmat. Rendszerint ugyanis a házastársaknak nem lesz az odaköltözéssel azonnal szoros kapcsolatuk egy másik állam jogrendszerével, még akkor sem, ha ott-tartózkodásukat határozatlan időre tervezik. Esetleg más lehet a helyzet akkor, ha a származási országukról van szó. Ha azonban a házastársak számukra eddig idegen országba költöznek – különösen, ha a házastársak továbbra is szoros kapcsolatokat ápolnak a származási országukkal –, akkor ez kezdetben csak egyszerű tartózkodási helynek minősülhet, amely csak bizonyos idő elteltével szilárdul meg szokásos tartózkodási hellyé.
- 47 Azon kérdés megválaszolásához, hogy a házastársak már szoros kapcsolatban állnak-e az adott állam jogával, az is releváns lehet, hogy ezen államban már megtörtént-e bizonyos fokú társadalmi és családi integráció. A Bíróság mindenesetre a szokásos tartózkodási helyet a „Brüsszel IIa” rendelet alapján azon az alapon határozta meg, hogy a szokásos tartózkodási hely annak a kifejeződése, hogy egy személy a szociális és családi környezetbe bizonyos mértékig beilleszkedett (EUB, 2014. október 9-i ítélet – C-376/14 PPU – FamRZ 2015, 107. 51. pont; 2010. december 22-i ítélet – C-497/10 PPU – FamRZ 2011, 617. 47. pont; 2009. április 2-i ítélet – C-523/07 – FamRZ 2009, 843. 38. és 44. pont).

Ezt a kritériumot a „Róma III” rendeletben a „szokásos tartózkodási hely” fogalmának meghatározására is fel lehetne használni (lásd még: NK-BGB/Lugani, 3. kiadás, „Róma III” 5. cikke, 54. pont; Rauscher/Helms EuZPR/EuIPR, 4. kiadás, „Róma III” rendelet 8. cikke, 20. pont), amely esetben ugyanakkor a „Róma III” rendelet (14) és (21) preambulumbekzdésben kifejezett célkitűzéseire tekintettel a „Brüsszel IIa” rendelethez képest lényegesen nagyobb fokú társadalmi és családi integráció lehet szükséges ahhoz, hogy meg lehessen állapítani a „Róma III” rendelet szerinti szokásos tartózkodási hely fennállását.

III.

48 [az előzetes döntéshozatal iránti kérelem előterjesztésére vonatkozó kötelezettség kifejtése] [omissis]

[omissis]

Alsóbb fokú bíróságok:

AG Tempelhof-Kreuzberg (Tempelhof-Kreuzberg-i helyi bíróság, 2022. január 26-i ítélet – 152 F 8176/21 –

KG Berlin (berlini regionális felsőbíróság), 2023. február 27-i ítélet – 3 UF 33/22 –

[omissis]